

HAFIZ ĆAMIL SILAJDŽIĆ KAO PARADIGMA MEDRESANSKOG MUDERISA

hafiz Mensur MALKIĆ

Sažetak

Ovaj rad specifična je kratka retrospekcija života i djela hafiza Ćamila ef. Silajdžića, muderrisa u Gazi Husrev-begovoj medresi (1959-1979) i drugog imama Begove džamije u Sarajevu (1957-1991). Osobenost lika hfz. Silajdžića prezentirana je kroz posebne odjeljke u kojima je predstavljen humanitarni angažman hfz. Silajdžića tokom Drugog svjetskog rata, potom njegov doprinos u pokretanju i afirmiranju akcije kurbana za potrebe učenika Gazi Husrev-begove medrese, a opisujući ga kao čovjeka visokih moralnih kvaliteta, autor je, koristeći se sintagmom *moralni uzor učenicima*, u istoimenom odjeljku želio opisati i istaknuti posebnost i osebnost lika i djela hfz. Ćamila Silajdžića.

Ključne riječi: muderris, medresa, humanitarni rad, inicijator akcije kurbana, moralni uzor.

Naše vrijeme svjedoči nasušnu potrebu za ljudima koji će uspješno i primjerno odgajati nove generacije muslimana sposobnih da se uhvate u koštac sa izazovima svog vremena. Posebno mjesto u ovom zadatku ili bolje kazati misiji zauzimaju profesori u islamskim odgojno-obrazovnim institucijama, odnosno muderrisi u našim medresama. Jedan od načina ostvarivanja ovog zahtjevnog zadatka jeste i ugledanje na uspješne muderrise koji su u mnogo težim vremenima nalazili načina i energije kako bi mlade ljude nadahnuli da savjesno žive i provode poruke islama. Među mnogim istaknutim pojedincima u medresi i Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini, posebno se izdvaja lik hafiza Ćamila ef. Silajdžića. Obuhvatiti, opisati i predstaviti svu osebnost lika kakav je bio hfz. Ćamil nije nimalo lahak zadatak. Premda naš okvir za osvjetljavanje njegove osobnosti i posebnosti uranja i oslanja se na tri važna segmenta njegovog života i djela, može se pretpostaviti da, uzimajući u obzir bogatstvo vrlina koje su krasile njegovu ličnost, neke od njih neće biti obuhvaćene, što, nadamo se, neće umanjiti veličinu njegovog impozantnog lika kakav jeste, i kakvog ga želimo predstaviti. Jedna mudrost kaže: "Da bi se bilo veliki čovjek, mora se posjedovati i um i duh i talenat i radna navika." Ništa od ovoga hafizu Ćamilu nije nedostajalo. Uz sve to, on je cijelog života ostao jednostavan, skroman, prirodan, čestit i darežljiv čovjek.

Humanitarni rad hfz. Silajdžića tokom Drugog svjetskog rata

Kako bismo uspješno predstavili lik hfz. Ćamila, njegovu neobičnost, rijetkost i posebnost, najprije treba istaći činjenice koje ga na najbolji način opisuju. Odluke svoje ličnosti, temeljene na dobroti i ljudskosti, hfz. Ćamil je jako rano počeo pokazivati, a njegova humanost došla je do izražaja još prvih ratnih godina, kada se kao mladić od dvadeset i pet godina našao u vrtlogu sarajevske ratne zbilje. U to doba hfz. Ćamil je bio mujezin i džuzhan Begove džamije, te muallim i upravitelj Skender-pašina II mekteba na Soukbunaru.

Želeći svojim angažmanom doprinijeti i pomoći posebno muhadžirima, pridružio se aktivistima koji su radili na smještaju i prikupljanju humanitarne pomoći ovim nevoljnicima. Stanje i prilike u Sarajevu prve ratne godine hfz. Ćamil sa sjetom opisuje: "Rat 1941. godine donio je mnogo razaranja, krvi i ubistava. Rezultat

takvog stanja bili su i muhadžiri koji su bježali sa svojih ognjišta spašavajući gole živote, a ostavljajući zavičaj i sve što su do tada imali i stekli. Sjećam se da je prva grupa muhadžira došla iz Gacka. Smješteni su u Okružnu medresu kod tekije na Bentbaši. Kako je broj muhadžira rastao, mi smo ih useljavali u mektebe. Sjećam se, tada sam bio muallim u mektebu na Soukbunaru, ispraznili smo mekteb i uselili muhadžire. Veliki broj mlađih muallima bio je uključen u primanje i razmještanje muhadžira. Ja sam, naprimjer, s bulom Saliha-hanumom Šarenkapom išao po centru grada, gdje smo prikupljali priloge u odjeći, obući i hrani. Negdje smo dobijali, a negdje ne. Gdje smo se nadali da ćemo dosta dobiti, ne dobijemo ništa i obratno."¹

Nakon što ne bi dobili prilog od imućnih Sarajlija dok su prikupljali pomoć, iz dana u dan, od kuće do kuće, hfz. Ćamil je pokušavao, za svoje razočarenje i nevjericu, ali i za razočarenje svojih kolega, pronaći utjehu i kakvo-takvo olakšanje. Objašnjenje za ljudsku škrtost, nesolidarnost i bezosjećajnost, ali i olakšanje u takvim situacijama nalazio je u hikajama, kao naprimjer, u hikajama o mudrom prosjaku, koju je čuo kod hadži Mujage Merhemića, i koju je pripovijedao svojim kolegama i prijateljima: "Jedan prosjak je išao mahalom i razgledao kapije kako bi pokucao na što veću, nadajući se većoj hediji. Pokucao je na jednu takvu kapiju, pa je izašao domaćin i upitao ga šta želi? – 'Vidi, ovaj gunj mi je poderan, pa imaš li kakav bolji da mi daš?', pitao je prosjak. 'Nije ovo ni Ćurčiluk ni Abadžiluk', odgovori domaćin. 'Imaš li kakve opanke, vidiš iz ovih su mi prsti provirili', upita, a domaćin odsiječe: 'Nisu ovo Sarači'. Prosjak je tražio ovo, ono, ali ništa nije uspio dobiti. Na kraju počeo da driješi učkur i skida čakšire. Na to će domaćin: 'Šta je, šta to radiš?' – 'Pusti me da prođem, bezbeli je ovo zahod kad ništa nema', odgovori mudro prosjak."²

Dakle, hfz. Ćamil je koristio duhovnu hranu, poučne hikjaje i *Mesneviju*, kao lijek i odgovor na malodušnost drugih, nije klonuo duhom, te je u nesebičnoj angažiranosti i stalnim kontaktima s narodom ipak polučio dobre rezultate u prikupljanju pomoći muhadžirima. "Džematlije su ga znale, imali su povjerenja u njega i podržavali su njegove akcije. Naime, Mladi mu-

¹ Enes Durmišević, „Naš je vjernik dobar vjernik i plemenit čovjek" (razgovor s hadži hafizom Kamilom ef. Silajdžićem), *Islamska misao*, XII/1990., br. 140, str. 6-11.
² Ibid.

slimani su vodili tu akciju brige za muhadžire, a hafiz Ćamil im je u tome svesrdno pomogao. U toj je akciji sudjelovao i sam rahmetli Alija Izetbegović i drugi mladi muslimani.”³

Sam hafiz Ćamil od humanitarnih društava ističe Merhamet i El-Hidaju⁴, koji su posebno brinuli za muhadžire te su na tom planu međusobno saradivali. “U tim društvima su se istakli veoma mladi ljudi, uključujući se u ova društva, odlazeći na teren i sakupljajući priloge za muhadžire. Mnoge sam zaboravio, ali se sjećam nekih mladića, Ešrefa Ćampare, Alije Izetbegovića, sina Adema ef. Karađoza, i mnogih drugih koji su bili na raspolaganju, hodali, žrtvovali se i pomagali.”⁵

Aktivirajući se u udruženju El-Hidaje, hfz. Ćamil je želio doprinijeti radu i uspješnosti ovog udruženja. S vodstvom i saradnicima El-Hidaje hfz. Ćamil prisustvuje predavanjima i mevludima koje je udruženje organiziralo na terenu. S obzirom na činjenicu da se u Sarajevo slegao veliki broj muslimanskih muhadžira, koji su izgubivši sve svoje došli u Sarajevo da spase život, Kotarski odbor El-Hidaje u Sarajevu potpomognut od sarajevskih hafiza, članova El-Hidaje, organizirao je učenje mevluda krajem 1941. godine po mjestima u kojima su bili smješteni muhadžiri, ne bi li time dali utjehu i nadu njihovim uplakanim srcima. Uspjeh je bio lijep jer su nevino stradali muhadžiri bili ganuti učenjem mevluda i riječima koje su im tada bile upućene. Tom su prilikom u dovi upućenoj Bogu svi skrušeno molili da se što prije vrate svojim domovima.⁶

Na redovnoj godišnjoj skupštini koju je 8. augusta 1943. godine održao Kotarski odbor El-Hidaje u Sarajevu hfz. Ćamil je izabran za blagajnika tog odbora. Za predsjednika je izabran Abdulah ef. Dervišević, za potpredsjednika Ka-

sim ef. Hadžić, za tajnika hfz. Mahmud Traljić, njegov prijatelj i budući kolega pri kolegiju devrihana u Begovoj džamiji i u Komisiji za hfiz. Za odbornike su izabrani h. hfz. Mustafa ef. Sa-hačić i Fejzulah ef. Hadžibajrić.⁷

U prisjećanju na ta vremena i te dane hfz. Ćamil je, iako ne želeći eksponirati svoj humanitarni angažman, ipak želio izdvojiti imena onih koji su najviše pomagali muhadžire, kako bi te činjenice ostale zabilježene i kako priča o njegovom humanitarnom radu ne bi bila preneglašena i izdvojena iz ukupnog konteksta društvenih događaja i odvojena od osoba vrijednih spomena: “Od ljudi koji su pomagali muhadžire istakao bih Hamdi-bega Zulfikarpašića, koji je imao mlin na Varoši. Ako smo nekoga preporučili da dobije koju kilu brašna, dobio je, i mi smo imali na to potpuno ovlaštenje. Zatim, tu je Muhamedaga Nanić, trgovac koji je izdržavao 36 porodica. Također, čini mi se da se prezivao Mešino-vić, trgovac koji je svakog utorka dijelio basmu i pred njegovim dućanom je bio red. Međutim, moram napomenuti da su ljudi iz Tešnja i Teslića pretekli čak i ove dobrotvore iz Sarajeva. Oni su odveli veliki broj djece, neki su mi kazivali više od 400, iz mekteba gdje je danas džamija na Dolac Malti. Mnogi nisu mogli primiti djecu, ali su davali priloge.”⁸

Hfz. Ćamil napominje da je bilo ljudi koji su se oglušili na vapaje muhadžira, pa su na portirnici Begove džamije stavljeni oglasi s imenima onih koji nisu dali pomoć. Takvima nije smetalo, niti su se posramili, niti ponašanje promijenili ni nakon što su prozvani zbog svoje ravnodušnosti i bezosjećajnosti spram tuđe nevolje. O ponašanju takvih hfz. Ćamil kaže: “Sve je to bilo i prošlo, ali se i dan danas pamte oni koji su u odsudnim trenucima izgubili merhamet i dostojanstvo čovjeka i mu'mina.”⁹ Dakle, svojim humanitarnim radom, početka i tokom Drugog svjetskog rata, hafiz Ćamil se pokazao i dokazao, još na početku svoje Kur'anom omeđene misije, kao onaj ko zaista vjeruje u Kur'an, kao onaj ko ga živi, a takva osoba voli ljude i sve to radi ne zbog položaja, nego u ime Allaha, a to ljudi prepoznaju, osjete, cijene i poštuju.

3 Intervju s hfz. Ismetom ef. Spahićem, radnim kolegom hafiza Ćamila ef. Silajdžića, obavljen 4. maja 2011. godine.

4 El-Hidaje je bila organizacija Ilmije Kraljevine Jugoslavije. Osnovana je 1936. godine. Njezin je cilj bio da podiže vjersko-prosvjetni život muslimana. Za deset godina postojanja mnogo je pomogla u očuvanju islamske svijesti. Izdavala je svoj list *El-Hidaje*, štampala knjige i nastojala podići autoritet Ilmije kao staleža. (Vidi šire: Muharem Dautović, „Uloga El-Hidaje u društvenom i vjersko-prosvjetnom životu Bošnjaka“, magistarski rad odbranjen na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu.)

5 Enes Durmišević, „Naš je vjernik dobar vjernik i plemenit čovjek“..., op. cit., str. 6-11.

6 „Posjeta Muhadžirima“, *El-Hidaje*, Društveni glasnik, V/1941-42, br. 4-5, str. 124.

7 „Održane skupštine kotarskih odbora“, *El-Hidaje*, Društveni glasnik, VII/1943, br. 3, str. 92.

8 Enes Durmišević, „Naš je vjernik dobar vjernik i plemenit čovjek“..., op. cit., str. 6-11.

9 Ibid.

Inicijator akcije kurbana za potrebe GHb medrese

U predstavljanju i opisu posebnosti lika hfz. Ćamila Silajdžića, osim brojnih lijepih i hvale vrijednih osobina i svojstava, ne smijemo previdjeti njegovu inovativnost i predlaganje hairli ideja, što zapravo kazuje o njegovoj dalekovidnosti. Naime, hfz. Ćamil je kao inicijator akcije kurbana za Medresu bio utemeljitelj i pokretač novog sistemskog projekta prikupljanja kurbana za potrebe učenika Gazi Husrev-begove medrese. Taj projekt zbog današnje uspješnosti i masovnosti njegovu pokretaču priskrbljuje epitet dalekovidnosti, a samu ideju etiketira novom i dalekovidnom. U vrijeme kada je u našim krajevima vjerska obaveza klanja kurbana bila gotovo zanemarena, posebno u urbanim sredinama, hfz. Ćamil organizira klanje kurbana za Gazi Husrev-begovu medresu. Prvi kurban čija je kap krvi pala u tu svrhu na bosansko tlo bio je kurban hafiza Ćamila Silajdžića.¹⁰

Kakve su okolnosti prethodile tom činu i kako je došao na ideju da daruje kurban za Medresu i tako postane inicijator akcije kurbana za potrebe učenika Medrese, sam hfz. Ćamil pojašnjava: "Ja sam redovno klah kurban. Tih godina, mislim da je to bilo 1961, stanovao sam na Bistriku i imao neke komšije. Jedan je povazan psovao, a drugi pušten iz zatvora odmah je ubio ženu koja mu se bila preudala. K'o bajagi, obojica muslimani. Počeo sam misliti šta ću, kome ću kurban dati, a radio sam tada u Medresi, i ja svoj kurban te godine poklonim Medresi. Tih dana sretnem jednog prijatelja i on me upita šta sam uradio sa svojim kurbanom, te mu ja kažem da sam ga poklonio Medresi i halalio talebi. On mi kaže zašto to i njemu nisam predložio i da će i on, iduće godine ako Bog da, isto učiniti sa svojim kurbanom. I tako i bi. Malo po malo, akcija je uzimala maha, da bi kasnije 1970. godine, kada je rahmetli Ahmed Tabaković uvakufio svoje imanje na Jarčedolima za potrebe Medrese, akcija prerasla u gotovo najznačajniju akciju koju u toku godine vodi Islamska zajednica. Sada se Medresa i ne može zamisliti bez imanja Jarčedoli pod Trebevićem i kurbanske akcije. Na taj način učenici Medrese i studenti Fakulteta imaju obezbijeden najznačajniji artikl u svojoj ishrani."¹¹

10 Halil Bjelak, „Hadži hafiz Kamil ef. Silajdžić“, *Glasnik*, Sarajevo, 1997, br. 5-6, str. 336.

11 Enes Durmišević, „Naš je vjernik dobar vjernik i plemenit čovjek“..., op. cit., str. 10.

Hfz. Mahmud Traljić opisuje hafiza Ćamila da je "bio sušta dobrota i da je riječju i djelom nastojao pomoći drugome", te ističe da je hafiz Ćamil prvi doveo svoga kurbana u dvorište Medrese da se tu zakolje, kako bi učenici bar na Bajram imali kvalitetniju hranu. Od tada je počelo davanje kurbana za Medresu.¹²

Tridesetak godina poslije hfz. Ćamil otkriva nekoliko razloga koji su ga ponukali da inicira akciju davanja kurbana za Medresu. Prvi razlog je svakako taj što je ova islamska obaveza bila umnogome zanemarivana, a što se pravdalo nemogućnošću klanja kurbana u gradskim naseljima, te je svojim primjerom htio pokazati najbolji, ujedno i najpraktičniji način, kako da se ova obaveza izvrši u gradskoj sredini. Sljedeći razlog bila je njegova želja da se kurbanskim mesom poboljša u to doba skromna ishrana učenika Medrese i obogati njihov jelovnik.¹³ Nadalje, na to davanje kurbana posebno ga je potakla vlastita duševna potreba za Gazijinom medresom, ujedno i stalna povezanost s njom, tako da se htio kurbanom, koliko je moguće, odužiti Medresi te je pomoći u radu na Allahovu putu.¹⁴

Ideju hafiza Ćamila o darivanju kurbana za potrebe Medrese i njezinu realizaciju Uprava Medrese prihvatila je s oduševljenjem, a prihvatile su je i Sarajlije, kao i džematlije i vjernici iz drugih mjesta i krajeva. Stoga će trajno ostati zabilježen gest tadašnjeg profesora GHb medrese hafiza Ćamila Silajdžića, koji je na Kurban-bajram 1961. godine poklonio prvi kurban za učenike Medrese i tako postao jedan od glavnih inicijatora i utemeljitelja ove plemenite akcije, koja će u narednim godinama dobiti veliku podršku muslimana diljem Bosne i Hercegovine i šire. Godinama se broj darovatelja kurbana povećavao, a kurbansko meso predstavljalo je sve značajniju stavku u ishrani učenika Medrese. Ta je brojka u 1987. godini iznosila više od hiljadu i sedamsto kurbana, čime su zadovoljene potrebe kuhinje Gazi Husrev-begove medrese tokom cijele školske godine.¹⁵

12 Mahmud Traljić, „Merhum hadži hafiz Kamil ef. Silajdžić“, Šebi arus – Godišnjak Tarikatskog centra, Sarajevo, 1999, br. 19/20, str. 30.

13 Salih Smajlović, „Islam ima svoju unutarnju snagu kojoj ne mogu nauditi ni pojedinačni ni organizirani ataci na islam“, (razgovor s hfz. Ćamilom ef. Silajdžićem), *Preporod*, br. 9-10/592-593, Sarajevo, 15. juli 1996, str. 23.

14 Hasib Delić, „Nekoliko trenutaka sa h. hfz. Kamilom ef. Silajdžićem, dobitnikom priznanja u povodu 450 godina Medrese“, *Zemzem*, XXI/1988, br. 9-10, str. 36.

15 Grupa autora, „450 godina Gazi Husrev-begove medre-

Da se ta brojka iz godine u godinu povećava potvrđuju evidencije i podaci o akcijama klanja kurbana realiziranim u prethodne dvije godine. Naime, u 2009. godini za potrebe Gazi Husrevbegove medrese uplaćeno je 2.782 kurbana¹⁶, a 2010. godine uplaćeno je 2.890 kurbana, te još dva kurbana na ime Gazi Husrev-bega i vakifa Jarčedola Ahmeda Tabakovića. Nakon što je Medresa podmirila svoje godišnje potrebe, višak kurbanskog mesa podijeljen je Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu i Islamskom pedagoškom fakultetu u Bihaću te na još dvanaest različitih udruženja i humanitarnih organizacija.¹⁷

Hfz. Ismet Spahić, upitan za mišljenje o inicijativi akcije kurbana za potrebe Medrese hfz. Ćamila, svojim odgovorom napravio je presjek razvoja te akcije do današnjih dana, te apostrofirao jednu osobinu hfz. Ćamila koja oslikava posebnost njegova lika, odnosno djela: "Prvi kurbani dovedeni i zaklani u dvorištu Medrese, dolje u Dobrovoljačkoj, bili su kurbani hafiza Ćamila. Dakle, on je pokrenuo tu akciju i evo sad nemate nijedne medrese da nema akcije kurbana, a to je velika stvar. On kao inicijator ima velike sevape od toga. Sada na tragu te njegove velike ideje zakolje se nekoliko hiljada kurbana u svim medresama. Vrlo je pohvalno pokrenuti hairli stvar, a još bitnije, pokrenuti je na vrijeme. Hafiz Ćamil je akciju kurbana pokrenuo u vremenu kada ljudi koji su stanovali po urbanim naseljima nisu imali gdje zaklati kurban a osjećali su to kao svoju obavezu i krenuli su za njegovom idejom. Podržali su akciju koja ne samo da traje, nego se iz godine u godinu unapređuje i povećava. Zato možemo reći da je zaista bio dalekovidan."¹⁸

Moralni uzor učenicima

Savremenici hfz. Ćamila Silajdžića, poznavoci njegovog života i djela, posebno ponašanja i ophođenja prema drugima, saglasni su s činjenicom da je on bio osoba izuzetno lijepog ahlaka i visokih moralnih kvaliteta, prije svega istinski vjernik na kojeg se čovjek mogao osloniti, a njegovo ponašanje uzeti za primjer.

Upravo zbog svog odnosa prema drugim ljudima, svoje otvorenosti i dobrohotnosti oslovnjene na Vječnu Dobrotu Uzvišenog Gospoda-

se u Sarajevu", GHM, Sarajevo, 1988, str. 104.

¹⁶ Školski ljetopis Gazi Husrev-begove medrese, knjiga III, školska 2009/2010. godina, str. 455.

¹⁷ Ibid, str. 527.

¹⁸ Intervju s hfz. Ismetom ef. Spahićem, op. cit..

ra, za gotovo sve svoje učenike bio je, i danas jeste, moralni uzor vrijedan spomena, odnosno moralni uzor kao primjer i model čovjeka vjernika. On je jedan od rijetkih na kojeg se čovjek može ugledati, a njegovo ponašanje u današnjim prilikama slijediti. Hfz. Ćamil je prije svega bio čovjek, izuzetan čovjek, a šta se ljepše i više može reći za jednog čovjeka. Sam hfz. Ćamil je isticao: "Bez obzira šta si i šta u životu radiš – treba biti čovjek!" To je pokazivao i svojim djelima pravog vjernika.

"Njegov iman – to je tako duboka vjera bila, vjera kojom nije opterećivao druge, nije namećao nikom ništa. Uvijek se vraćao na suru Ikre, jer prvo što nam je Allah, dž.š., rekao jeste – da učimo, mi smo tu da učimo, i on je od toga polazio."¹⁹

Hfz. Ćamil je imao i sreću da je živio u vrijeme velikih ljudi, pravih muslimana, kao što su hadži Mujaga Merhemić, zatim Kasim Dobrača, Husejn Đozo, i gotovo svi s kojima se svakodnevno viđao. Oni su ga "modelirali" na vrijeme, u njima je imao lijep uzor, jer je vrlo važno u kakvom se krugu čovjek kreće i sazrijeva. Govorio je da se stalno treba usavršavati. Bio je vjernik koji je vjerovao u svoju misiju, a to podrazumijeva stavljanje svoga nefsa u drugi plan, što nimalo nije jednostavno. Njegov sin dr. Haris Silajdžić kaže: "Zanimljivo je da svaki insan ima ego i bez toga ne bi opstao. Međutim, čini mi se da ga je moj otac najmanje imao. Imao je strpljenja da sasluša svakoga, volio je slušati ljude, čuti njihove stavove i razmišljanja. Mislio je da se od svakog može nešto naučiti."²⁰

Osim toga, hfz. Ćamil je imao nevjerovatno široku dušu, koja je primala i prihvatala sve, razumjela sve. Bio je čovjek kojeg materijalno i ovaj svijet apsolutno nisu zanimali! Njegova slaba tačka bili su učenici Medrese koji su dolazili iz raznih krajeva Bosne i Hercegovine i cijele bivše Jugoslavije. Brinuo se za njih, iznalazio stipendije, a i sam je pomagao one učenike čije porodice nisu bile u mogućnosti odvojiti dovoljno za školovanje svoje djece, pa bi uz sjetu znao reći: "Znam ja kako je to kad neko dođe u Sarajevo a nema nikog svog i nema potpore". Bio je pravi mu'min, koji je smatrao da se vjera manifestira djelima i međuljudskim odnosima, a ne samo pričom, i da vjernik treba imati po-

¹⁹ Intervju s dr. Harisom Silajdžićem, sinom hafiza Ćamila ef. Silajdžića, obavljen 28. juna 2011. godine.

²⁰ Ibid.

seban odnos prema onima koji trpe, bilo zbog svog materijalnog stanja ili zbog nepravde. On je osjećao, a svojim je postupcima to i pokazivao, da treba pomoći onima koji su potrebni i podložni raznim pritiscima i da je to veliki dio vjere islama. A dragi Bog mu je dao da je i po prirodi bio takav – bio je čovjek koji je volio ljude.²¹

Po svom odnosu, po svojoj neposrednosti i bliskosti sa đacima, po stalnoj brizi za svakog učenika, po očinskim i veoma korisnim savjetima, hfz. Ćamil je bio jedan od onih nastavnika u kojima učenici još dok su u školskim klupama imaju uzor, a kojeg se kasnije sa zadovoljstvom sjećaju i spominju u svojim pričama iz đaćkih dana.²² Jer hfz. Ćamil je bio nastavnik, muderris koji je sve učenike doživljavao i pomagao kao svoju djecu. Njegov učenik prof. Mustafa Spahić ističe da, kada nije imao novca kod sebe, poveo bi učenika u dućan kod nekog imućnog muslimana i pozajmio bi na svoje ime, da bi učeniku izašao u susret i to nije bilo jedanput, nego hiljadu i jedan put. Kada je za vrijeme urednikovanja Enesa Karića *Zemzemom* došlo u pitanje štampanje broja zbog nedostatka para, hfz. Ćamil je platio štampanje lista. To je profesorov odnos prema učenicima.²³

Jedan od njegovih mlađih učenika, prof. dr. Enes Karić, ističe da je njihov nastavnik hfz. Ćamil bio i ostao upamćen kao “čovjek pružene ruke”. Nekoliko puta je cijeli razred počastio kartama za kino. Tada je to bila velika donacija. Osim toga, mnoge je učenike pomagao stipendijama jednokratno ili višekratno.²⁴

Također, njegov bivši učenik, prof. dr. Džemaludin Latić, opisujući svoga nastavnika hfz. Ćamila kaže da je on bio njihova “đaćka majka”, tajni dobročinitelj svakog siromašnog učenika, brižni pomagač u teškoj situaciji.²⁵

Kolege hafiza Ćamila smatrale su potrebnim istaći njegovu osobinu darežljivosti, odnosno njegovu sklonost, želju i potrebu da pomaže učenicima. Tako hfz. Mahmud Traljić među referencama koje oslikavaju moralni lik hfz. Ća-

mila izdvaja njegovu empatičnu crtu, koja ga je usmjeravala da primijeti i prepozna učenike teškog materijalnog stanja, koji su s mukom podmirivali troškove plaćanja internata, te je on sam ili od svojih prijatelja, iznalazio sredstva za plaćanje internata i hrane takvim učenicima. Na taj je način svojim zalaganjem mnogim učenicima omogućio da redovno završe školu.²⁶

Posmatrajući odnos hfz. Ćamila prema učenicima, hfz. Ismet Spahić primijetio je da ih je on doživljavao kao svoju djecu. Zanimljivo je da, “kako god je on učenike doživljavao kao svoju djecu – tako su i učenici njega doživljavali kao roditelja. Znali su da se njemu mogu komotno obratiti ako im šta zatreba; ako im zatreba novac obraćali su se njemu za pomoć, bez ustručavanja. Moram biti iskren, to je dobrim dijelom prenio i na mene. Dakle, u njemu sam imao pravog kolegu, a bio mi je i uzor kao pravi pedagog.”²⁷

Impozantna je činjenica, odnosno ključak sadržan u svojevrsnoj ocjeni odnosa učenika spram nastavnika hfz. Silajdžića, koju iznosi prof. Mustafa Spahić, a koji kaže da su svoga profesora hfz. Ćamila Silajdžića učenici bez izuzetka doživljavali kao intelektualni, moralni i ljudski autoritet. Doživljavali su ga kao uzor u znanju, u obrazovanju, u njegovom predmetu, ali i kao uzor u načinu života, posebno u darežljivosti. “On je kao čovjek, kao ličnost bio jedan izuzetan insan.” Doduše, to je tada bilo, u odnosu na sadašnje okolnosti, prirodno stanje, jer sličnih ali različitih, komplementarnih vrijednosti, koje su kao mozaik, sama bit kvaliteta i kapaciteta, kao ličnosti i uzori, bili su i Hazim ef. Tulić, kurra’ hafiz Ibrahim ef. Trebinjac, hafiz Sinanudin ef. Sokolović, profesor Kasim ef. Hadžić, Safet ef. Tokić, dakle, sve su to bile ličnosti i autoriteti.²⁸

Sličan stav, o pitanju autoriteta i uzora tog vremena, ima i prof. dr. Enes Karić koji ističe da je hfz. Ćamil ef. Silajdžić bio moralni uzor, kao uostalom i cijela njegova generacija, npr. kurra’ hfz. Ibrahim Trebinjac, potom prof. Kasim Hadžić, i dr. Svaki od spomenutih profesora imao je neku svoju karakterističnu osobinu i odrednicu. Kada je riječ o hafizu Silajdžiću, dr. Karić napominje da se ne sjeća da je nastavnik ikada na času i o kome pričao, ne sjeća se da je

²⁶ Mahmud Traljić, „Merhum hadži hafiz Kjamil ef. Silajdžić“..., op. cit., str. 30.

²⁷ Intervju s hfz. Ismetom ef. Spahićem, op. cit..

²⁸ Intervju s Mustafom ef. Spahićem, učnikom hafiza Ćamila ef. Silajdžića, obavljen 13. marta 2011. godine.

21 Ibid.

22 Ismet Veladžić, „Muderis hafiz Kamil Silajdžić-uzor mladima“, *Preporod*, br. 22 (125), Sarajevo, 15. novembar 1975, str. 7.

23 Mustafa Spahić, „Vratio je dignitet pravilnom učenju Kur’ana u medresi“, *Ljiljan*, Sarajevo, 7. maj 1997, str. 29.

24 Intervju s prof. dr. Enesom Karićem, učnikom hafiza Ćamila ef. Silajdžića, obavljen 5. augusta 2011. godine.

25 Kjamil Silajdžić, *Tarihi*, preveo Džemaludin Latić, Bosańica-print, Sarajevo, 2008, str. 8.

potpao pod kakvo trenutačno raspoloženje, ne sjeća se da ga je ikada “odredila situacija”, ili da je ona od njega bila jača. “Bio je to čovjek moralne ravnoteže i nastavničke odvažnosti.”²⁹

Bitno je napomenuti da hfz. Ćamil nije prekidao veze sa svojim đacima nakon što bi oni završili medresu. Obilazio ih je u mjestima i džematima gdje su bili na službi, prisustvovao kao predavač i gost na seminarima i sastancima imama i muallima. Svaki od njih, čini se, znao je da se uvijek može osloniti i pouzdati u svog profesora, bilo da je riječ o savjetu, moralnoj podršci, pa čak i finansijskoj pomoći.

U doba kad je većina bila po strani, od slučaja Mladih muslimana, prestrašena ili indiferentna, prof. Mustafa Spahić ističe moralnu potporu i podršku hafiza Ćamila, kao i lično zauzimanje za slučaj nevino osuđenih mladih muslimanskih intelektualaca. On kaže, dok je bio u zatvoru, a kasnije mu je to pričao Hamdija Ćemerlić, da je hfz. Ćamil išao reisu-l-ulemi Naimu ef. Hadžiabdiću i dr. Ahmedu Smajloviću i tražio od njih, “da se u okviru zakonskih granica zauzmu i založe, ne samo za nas njegove učenike, nego i za sve uhapšene i osuđene, i znam da je na tome jako aktivno, mudro i neprestano radio. Kad sam izašao iz zatvora i kad sam prvi put nakon toga došao na ikindiju u Begovu džamiju, hafiz Ćamil je imamio i nakon dove proučio ašere. Htio sam da mu priđem, da mu se javim i da mu se zahvalim, ali bilo me je strah. Bojao sam se da mu ne bi šta nezgodno bilo. Iako sam bio u ćošku džamije, on je mene primijetio i poslao nekog džematliju da me zaustavi i da ga sačekam. Kada smo se poselamili, hafiz Ćamil ef. me je uzeo pod ruku i odveo iza džamijskog minbera, zavukao je ruku u svoj džep i iz njega izvadio lijepu svotu para i rekao: ‘Mujki, ti si tek izašao iz zatvora, uzmi ovo nek’ se nađe tebi i tvojoj

²⁹ Intervju s prof. dr. Enesom Karićem, op. cit.

porodici, ko’ za prvu pomoć.’ Pokušao sam da mu objasnim, u najkraćim crtama, da je najgore prošlo i da ću se ja, s Božijom voljom, snaći. On reče: ‘Uzmi i idi, halal ti bilo.’”³⁰

Stoga je sasvim razumljivo i logično, na osnovu kazanog, da učenici nisu zaboravili svoga profesora hafiza Ćamila i da su znali i da znaju cijeliti njegov rad, nesebičan trud i zalaganje da ih odgoji i izvede na selamet. Kada je hfz. Ćamil godinu dana prije smrti upitan da li prati rad svojih đaka, naravno, u okviru svojih mogućnosti, i da li je zadovoljan njihovim odnosom prema njemu, odgovorio je da prati životne puteve svojih đaka i da ga raduje sve dobro što o njima čuje, te da mu mnogi od njih i u posjetu dolaze. S obzirom na to da su neki od njih već afirmirani naučni radnici, donose mu svoje radove koje on sa zadovoljstvom čita.³¹

Dakle, hfz. Ćamil je bio i ostat će moralni uzor svojim brojnim učenicima, zbog svog roditeljskog odnosa prema njima, zbog brige i pažnje koju im je poklanjao, kao “đačka majka”, u doba kad im je svaka vrsta pažnje, posebno njegova pažnja, podrška i potpora neizmerno značila. Također, ostat će im moralni uzor, i kao takav, prepoznatljiv i upamćen, zbog činjenice da je bio čovjek koji sebe i svoj ego stavlja u drugi plan, a kur’anski moral stavlja u prvi plan. Jer to je čovjek koji se držao pravila, koje je kao preporuku, često, djeci ponavljao: “Svi ćemo dočekati kraj života, i šta na kraju od života čovjek ima – ako ima koja lijepa riječ, ako ima dobro djelo učinjeno – to je ono što imamo, to ostaje, a sve drugo je od danas do sutra.”³²

³⁰ Intervju s Mustafom ef. Spahićem, op. cit..

³¹ Salih Smajlović, „Islam ima svoju unutarnju snagu“..., op. cit., str. 23.

³² Intervju s dr. Harisom Silajdžićem, op. cit..

Summary الموجز

HAFIZ ĆAMIL SILAJDŽIĆ
AS A PARADIGM OF A MADRASA MUDERRIS

الحافظ كامل سيلاجيتش. نموذجاً للمدرس في المدارس
الدينية

Hafiz Mensur Malkić

الحافظ منصور مالكيث

This research work is a specific short retrospective of life and work of hafiz Ćamil ef. Silajdžić, muderris of the Gazi Husrev-bey madrasa (1959-1979) and imam of the Gazi Husrev-bey Mosque in Sarajevo (1957-1991). Extraordinary character of hfz. Silajdžić can be observed in separate section of this work where humanitarian engagements of hfz. Silajdžića during the Second World War is presented. Here we also presented his contribution in establishing and organising contributions of the kurban meat for the students of the Gazi Husrev-bey's Madrasa. Describing him as a man of high moral values and as a moral role model for the students, the author attempted to shed some light upon the extraordinary character and the works of hfz. Ćamila Silajdžića.

Key words: muderris, madrasa, humanitarian work, moral role model.

يعتبر هذا العمل البحثي استرجاعاً موجزاً لحياة الحافظ الشيخ كامل سيلاجيتش وأعماله. فهو المدرس في مدرسة الغازي خسرويك الثانوية الإسلامية (١٩٥٩-١٩٧٩) والإمام الثاني في مسجد الغازي خسرويك في سراييفو (١٩٥٧-١٩٩١). ويقدم الباحث شخصية الحافظ سيلاجيتش المتميزة عبر مقاطع مستقلة. يعرض فيها نشاط الحافظ سيلاجيتش الخيري إبان الحرب العالمية الثانية. ومن ثم إسهامه في إطلاق حملة الأضاحي وتعزيزها لتغطية احتياجات تلاميذ مدرسة الغازي خسرويك. واصفا إياه بالرجل الذي يتمتع بمزايا أخلاقية رفيعة. حيث يستخدم الكاتب عبارة "الأسوة الأخلاقية" عند التلاميذ. وفي المقطع الذي يحمل هذا العنوان. أراد الكاتب أن يصف ويبرز شخصية الحافظ كامل سيلاجيتش المتميزة وعمله.

الكلمات الرئيسية: المدرس. المدرسة الإسلامية. العمل الخيري. محرك حملة الأضاحي. الأسوة الأخلاقية.

العدوان. القائد. الأسوة. العالم. العلاقات الإنسانية.